

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
INNOVATSION
RIVOJLANISH VAZIRLIGI

IQTIDORLI TALABALAR, MAGISTRANTLAR, TAYANCH
DOKTORANTLAR VA DOKTORANTLARNING

TAFAKKUR VA TALQIN

MAVZUSIDARESPUBLIKA
MIQYOSIDAGI ILMIIY-AMALIIY
ANJUMAN TO'PLAMI

Бухоро-2021

Nabini, vaqti sufton mardi xakkok,

Ba shogirdon dixad duri xatarnok.

Mazmuni: Ko'rmaysanmi, durga shakl beruvchi usta durni teshayotgan paytda xatarnok (nozik va qimmatbaho) durni teshishni shogirdiga topshiradi. Bunday o'quv holatida shogird ham ta'lim subyektiga aylanadi.

Xulosa qiladigan bo'lsak, maktab ta'lim tizimida o'quvchi yoshlarning ijodkorlik(kreativ) qobiliyatlarini yuzaga chiqarish va ularni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik-psixologik yondashuvlar faqatgina o'quvchining individual psixologik aqliy ko'rsatgichlari bilangina emas balki, mustaqil "ijodiy fikrlovchi jamoa" maqomiga ega hisoblanuvchi maktab jamoasining pedagogik mahorati bilan ham belgilanishi bugungi zamonaviy ta'lim jarayonida o'z aksini topadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sh.Mirziyoyevning Oliy Majlisga yo'llagan Murojaatnomasi (2021)
2. M.Ziyaqulova. TerDU talabasi. Maqola "Savod o'rgatish jarayonida o'quvchilarning kreativligini oshirish usullari".
3. O'.J.Yo'ldoshev tahriri ostida. Umumiy pedagogika. – T.: "Fan va texnologiya" 2017 (323-bet)
4. M.Usmonboyeva, A.To'rayev. Kreativ pedagogika asoslari o'quv-uslubiy majmua. – T.:2016 (3-bet)
5. E G'oziyev. Umumiy psixologiya. O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti. T.: - 2010 (324-bet)

HOJI MUIN VA UNING PEDAGOGIK MEROSI

B.J.Umarov¹, R.I. Temirov²

Pedagogika kafedrasi dotsenti¹

Pedagogika kafedrasi 1-bosqich magistranti²

Annotatsiya: Ushbu maqolada Turkiston jadidchilik harakatining yetuk namoyondasi, Mahmudxo'ja Behbudiyning munosib shogirdi Hoji Muin

Shukrullo o'g'lining milliy matbuotimiz, adabiyot, maktab va maorif tizimi rivoji uchun qilgan sa'y-harakatlari haqida fikr, mulohazalar yuritilgan.

Kalit so'zlar: Usuli jadid, milliy matbuot, tatbiqoti diniya, maktabdor, usuli qadim, tayoq, taraqqiyparvar.

Turkistonda XIX asr oxiri – XX asr boshlari ijtimoiy-siyosiy va ma'rifiy jihatdan tub burilish hosil qilgan davr hisoblanadi. Buning sababi jadidchilik harakatining yuzaga kelishi bo'lib, dastavval bu harakat XIX asrning 80-yillarida yillarida Kavkazda yuzaga keldi. Jadid so'zi arabchada “yangi” degan ma'noni bildiradi.

Turkistonda jadidchilik harakatining yetakchilariga Munavvar qori Abdurashidxonov, Mahmudxo'ja Behbudiy, Saidahmad Siddiqiy, Abdulla Avloniy, Abdurauf Fitrat, Is'hoqxon Ibrat, Abduqodir Shakuriy, Muhammadsharif So'fizodalar qatorida Behbudiyning munosib izdoshi, millat taraqqiyoti uchun kurashgan ilg'or ma'rifatparvar Hoji Muin Shukrullo o'g'lining ham o'z o'rni bor.

Hoji Muin 1883-yil 19-martda Samarqandda tug'ilgan. Ota-onasidan erta yetim qolgan yosh Muin bobosining tarbiyasida qoladi. Bu davrda xat savodi chiqishga ulgurgan Muin keyinchalik arab tili qoidalari va diniy ilmlarni puxta o'rgana boshlaydi. O'sha davr taniqli ziyolilaridan bo'lgan Sayidahmad Vasliy bilan tanishishi Hoji Muinning kelajakdagi faoliyati uchun ijobiy muhit yarata oldi. Vasliy unga arab tili qoidalarini o'rgatish bilan birga she'riyatga oshno qiladi va o'z davrining taraqqiyparvarlari davrasiga olib kiradi.

Hoji Muin dastlab eski maktabda muallimlik qiladi. Abduqodir Shakuriyning yangi usul maktabi ta'sirida 1903-yili o'z maktabini ochadi. U ilk marta ustози S.Vasliy xonadonida Turkiston jadidlarining otasi M.Behbudiy bilan ko'rishadi va bu uchrashuv Hoji Muin hayotida yangi davr boshlanishiga sabab bo'ladi. Ayniqsa, Behbudiyning “Muxtasari jug'rofiyayi umumiy” nomli asari Hoji Muinda juda katta taassurot qoldiradi. Keyinchalik bir maqolasida shunday xotirlaydi: “ Shuni unutmamkim, mazkur jug'rofiya kitobining

“Tatbiqoti diniya” faslinda: “Ba’zi eski xurofot va isroiliyat so’zlari bizning tafsir kitoblarimizgacha kirib ketgan” mazmunidagi jumlar o’shal vaqtda manim fikrimda zo’r o’zgarishlar yasadi. Ya’ni, o’shal jumla meni birinchi daf’a fikriy inqilobg’a uchratdi. ...men mazkur tarixdan e’tiboran Behbudiy afandig’a chin ko’ngil ila muxlis bo’lg’animdek, o’shal vaqtdan boshlab mavqeyi kelganda oni mudofaa etaturg’on bo’ldim” [1,5-6b]

O’sha davr milliy matbuotimizda xalqni jaholat botqog’idan qutqarish, savodli qilishdek oliy g’oyalar aks etgan maqolalar jadid publitsistlari tomonidan ko’plab yoritilgan. Hoji Muin ham bunday yuksak maqsadni amalga oshirishda matbuotning zaruriyatini angelaydi va qo’lga qalam olib publitsistik faoliyatini boshlaydi.

1907-1937-yillar davomida 23 xil gazeta va jurnallarda 200 tacha maqola, 400 tacha xabar hamda 1500 misraga yaqin o’zbek va tojik tillarida yozilgan she’rlari bilan faol qatnashganini o’z kundaliklarida yozib qoldirgan.[3] Hoji Muindan biografik mazmundagi va o’sha davr dolzarb mavzulariga doir maqolalar, hajviyalar va “Eski maktab, yangi maktab”, “Mazluma xotun”, “Ko’knori ” kabi dramalar adabiy meros sifatida qolgan.

“Mazluma xotun”, “Ko’knori ”, “To’y” sahna asarlarida xalq orasida urfga kirib qolgan yomon odatlar qoralanadi.[1,8b]

“Turkiston viloyatining gazetasi” gazetasining 1911- yil 24- noyabr sonida Hoji Muinning “Gazeta o’qimoq manfaati” nomli maqolasi chop etiladi. Unda : “Biz turkistonlilarg’a gazeta o’qumoq u qadar rasm va taomil emas. Agar gazeta o’qumoqning manfaatini bilsa eduk yoki gazeta o’qub ma’nosig’a tushunsa eduk, hatto bir nafas o’lsun gazeta mutolaasidin voz kesmas eduk. ...bizning xalq aksariyat ila gazeta o’qumaydilar. Gazeta o’quvchilardan ham o’n nafaridan to’qqizi gazetadan lozim darajada istifoda qila olmaydur. Chunki tarix va jug’rofiyadan ozg’ina o’lsun xabari yo’q ”[1,56b] kabi xalqning qon-qoniga singib ketgan qoloqlik unsurlarini ochib bergan va xalqni gazeta mutolaasiga chorlagan.

Hoji Muin o'z faoliyati davomida “Tayoq” nomli hajviy gazetaga asos soldi. Gazetaning nomi xususida esa ko'p vaqtdan beri millatni taraqqiy ettirish va boshqa millatlar singari savodli qilish maqsadida turli yo'llarda harakat qilib ko'rganini, ammo odamlardagi dangasalik, mutakkabirlik illatlari bunga yo'l bermaganini yozadi.

“Bizning musulmonlar, boxusus turkistonliklar dangasa, bo'yniyo'g'on, muflis, mutakkabir, g'alati bir jonivor ekan. Bu jonivorlarni turli buzuqliklardan chiqarib inson qatorig'a kirguzmak, ikkinchi bir ibora bilan aytganda, xushyoqmaslik uyqusindan uyg'otib ko'zini ochturmoq uchun “tayoq”dan boshqa narsa kerak emas ekan ”.[1,149b] Bu gazetaning maqsadi haqida: “To'g'rilik va xalqni to'g'ri yo'lga solmoq bo'lib, ul hech kimga va hech bir quvvatg'a bo'yin egmasdur. Ul yolg'iz chin insoniyat va haqqoniylik qoshida ehtiyom bilan teng turadir. “Tayoq” to'g'rilar uchun asoi huzur, egrilar uchun zulfiqori Alidir”.[1,159-160 b]

Hoji Muinning “Eski maktab, yangi maktab ” nomli dramasi uch pardali teatr risolasi bo'lib , unda eski maktab va yangi usul maktablari o'zaro taqqoslanadi, yangi maktab olqishlanadi. Asarda eski va yangi maktab quyidagicha tasvirlanadi:

“Eski maktab manzarasi. Maktab ichi zindondek qorong'u bo'lib , o'rtasida o'choq, devorig'a bir falaq osilgan. Bir yoqda safol oftobada suv, ikkinchi yoqda yirtiq ko'rpacha ustiga uch-to'rt qabat iflos kiyum kiygan, ko'knoriaft va asabiy majoz bir domla o'turgan, bir yonida choynik, bir dona qoq non, oldida to'rt ayog'lik uzun taxta, taxtaning naryog'ida xas-paxol ustida Salim va Melik degan ikki bola o'z saboqlarini o'qub turubdurlar...”.[1,181b]

“Yangi maktab manzarasi. Maktab binosi hivzi sihat qoidasiga muvofiq bo'lub, devorig'a xaritalar yopushturilgan, bir yoqda muallim kursiga o'turgan. Muallimning oldida bir “miz”, yonida bir lavha. Qarshisida ikki partaga to'rt talaba o'turgan. Bir tarafda uch-to'rt kursi qo'yilgan...”.[1,201b]

Jadid maktablari faoliyatiga eski maktab tarafdorlari muntazam ravishda qarshilik qilishgan. Ammo shunday bo'lsada, jadidlar o'zlarining “usuli jadid” yangi usul maktablarini eski maktab “usuli qadim”ga zid qo'yishmagan. Bu borada Ismoil Gaspirali shunday deb yozadi: “Eski usul maktab muallimlari, hurmatlu qarindoshlarimiz bu yozdiklarimiz og'ir kelmasun. Xosho biz kandimiz(o'zimiz) eski usul ila o'quduk...Ota-bobo kunlaridin qolmish milliy maktablari isloh etmak usuli jadid demakdir, boshqa bir o'quv, boshqa bir maktab demak emasdir”. [2,146b] Jadid maktablarining eski usul maktablaridan asosiy farqi shunda ediki, oz fursatda xalqni savodli qilar, o'qimoq va o'qitmoq yo'llarini ko'rsatardi.

Hoji Muin ham o'z davrining ma'rifatparvar jadidlari singari o'zining jadid maktabini ochadi. U bolalarni savodli qilish uchun zarur bo'lgan mablag'larni xalqdan yig'magan, balki bog'dorchilikdan yetishtirgan mevalarni bozorda sotib pul to'plagan. Maktabdor bo'lishdan esa sira moddiy manfaat ko'zlamagan.

Hoji Muin bolalar uchun tarbiyaviy ahamiyat kasb etuvchi bir qancha turkiy she'rlarni forsiyga tarjima qilib, M.Behbudiy ko'magida ularni “Guldastai adabiyot” nomi bilan to'plam holiga keltirib chop etadi. Bu to'plamda tarjima she'rlardan tashqari o'zining “Nasihat”, “Xitob va go'daki beilm”, “Ittifoq”, “Muxammas”, “E'tirof” va “Shikoyat”kabi mualliflik she'rlari o'rin olgan.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Hoji Muin Shukrullo o'g'li vatan ozodligi, xalqning ma'rifati va hurfikrliligi, millat taraqqiyoti uchun butun vujudi bilan kurashgan taraqqiyparvar o'zbek farzandi bo'lib qolaveradi. Xoji Muin maqolalarini, she'rlarini, dramalari-yu hajviyalarini o'rganish bizga o'sha davr milliy matbuoti, adabiyoti, jadid ajdodlarimizning merosini yaqindan anglashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. B.Do'stqorayev, N.Namozova; Tanlangan asarlar//Xoji Muin; to'ldirilgan 2- nashr T.Ma'naviyat, 2010
2. O.Hasanboyev, J.Hasanboyev, J.Hamidov “ Pedagogika tarixi”, T.: O'qituvchi.1997.
3. library.ziyonet.uz

HAM IJODKOR, HAM MURABBIY

Sh.R.Saparova

Buxoro davlat universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada jadid adabiyoti vakili va pedagog Elbekning ijodi haqida qisqacha ma'lumot berilgan. Elbekning ijodkorlik bilan shug'ullanish bilan bir qatorda boshlang'ich maktab o'quvchilari va o'qituvchilari uchun yaratgan darslik va o'quv qo'llanmalari keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: masalchilik, bolalar uchun she'rlar, to'plamlar, o'quv qo'llanmalar.

O'tmishga nazar soladigan bo'lsak millatimizni ma'rifatga, o'zlikni anglashga chorlagan ko'plab ijodkorlarimiz va ular yaratgan asarlar ko'z oldimizda namoyon bo'ladi. Shunday ijodkorlarimizdan biri, jadid adabiyoti vakili elparvar Elbekdir. Elbekning asl ismi Mashriq Yunusov bo'lib, 1898-yilda Toshkent viloyati Bo'stonliq tumanidagi Xumson qishlog'ida dehqon oilasida tavallud topdi. Turmushdagi qiyinchilik tufayli yosh bo'lishiga qaramay Elbek Toshkentga kelib ko'p joylarda yollanma ishchi bo'lib ishlaydi. Bu haqida u “O'tmishim” nomli dostonida shunday yozgan:

Qarol bo'lib ishladim,

Bir burda non tishladim.

Turmushim kun-kun og'ir

Bo'ldi, yiqildim oxir...

Elbek 40 yillik umri davomida she'r va dostonlar, darslik va qo'llanmalar, nasriy asarlar hamda masallar yozdi.

<i>F.B. Ne'matova</i>	<i>Loyihalash – ta'lim berishning muhim shartlardan biri.....</i>	<i>658</i>
<i>H.G'. Jumayeva</i>	<i>Boshlang'ich sinf o'quvchilarida yozuv malakalarini shakllantirish metodikasi.....</i>	<i>663</i>
5A110901 – Педагогика назарияси ва тарихи (фаолият турлари бўйича)		
<i>B.J.Umarov, J.T. Karimov</i>	<i>Abdurauf fitratning ma'rifiy va pedagogik qarashlari shakllanishi.....</i>	<i>666</i>
<i>Sh.Raxmatova</i>	<i>Yaponiyadagi maktabgacha ta'lim tizimini o'zbekistonda qo'llash usuli bo'yicha tavsiyalar.....</i>	<i>670</i>
<i>U.Sobirov</i>	<i>Islohot sari qo'yilgan dastlabki qadam.....</i>	<i>676</i>
<i>G.S. Nuratova</i>	<i>Ingliz tili fanini o'qitish jarayonida zamonaviy didaktika vositalari tizimini takomillashtirish.....</i>	<i>681</i>
<i>A.J. Umedova</i>	<i>O'smirlarda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishda musiqaning roli.....</i>	<i>684</i>
<i>Ш.П. Халилова</i>	<i>Педагогик мулоқот услубларини танлашда ўқитувчи маҳорати.....</i>	<i>689</i>
<i>B.R. Adizov, S.A. Muxamedova</i>	<i>O'quvchi yoshlarda ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirishning pedagogik - psixologik imkoniyatlari.....</i>	<i>698</i>
<i>B.J.Umarov, R.I. Temirov</i>	<i>Hoji muin va uning pedagogik merosi.....</i>	<i>702</i>
<i>Sh.R. Saparova</i>	<i>Ham ijodkor, ham murabbiy.....</i>	<i>706</i>
<i>С. Ш. Намазова</i>	<i>“Табиатиунослик” дарсларида ўрта осие мутафаккирларининг экологияга оид илмий меросидан фойдаланиш имкониятлари.....</i>	<i>709</i>
<i>Н.С. Ҳакимова</i>	<i>Маънавий баркамол ёшлар – давлатнинг қудратли салоҳият манбаси.....</i>	<i>721</i>
<i>С. Шарипова</i>	<i>Ёшлар мантиқий тафаккурини шакллантиришда муаммоли таълимнинг ўрни.....</i>	<i>724</i>
<i>М.Н.Амонов</i>	<i>Педагогик маҳорат ва унинг ўқитувчи фаолиятида тутган ўрни.....</i>	<i>727</i>
<i>М.Б. Каримова</i>	<i>Амалий безак санъати машғулотларини ўргатишнинг таълимий назарияси ва тарбиявий аҳамияти.....</i>	<i>731</i>
<i>М. Ozodova</i>	<i>Boshlang'ich sinflarda sintaktik tushunchalarni o'rgatish metodikasi.....</i>	<i>737</i>
<i>Л.Я.Олимов</i>	<i>Ўсмирларнинг айрим динамик хусусиятлари доирасида копинг хулқ-атвор кўрсаткичларини тадқиқ қилишнинг ўзига хос хусусиятлари.....</i>	<i>742</i>
<i>М. Ходжаева</i>	<i>Бўлажак мутахассислар касбий тафаккурини ривожлантиришда педагогик мулоқотнинг</i>	